

Több mint tízévi, sokrétű kiviteli munka árán elkészült az eredetileg 1828—1833 közt felépült¹, majd 1858—1865 közt újjáépült² pesti Vigadó. Társadalmunk végre birtokba vehette azt a pompás középületét, amelyhez igen sok művelődéstörténeti emlék fűzte³ és éppenezért nagyon sokat várt tőle. Annak idején több sajtóorgánumban⁴ számot adtunk azokról a kérdésekről, amelyek a mai Vigadó átépítői elé tornyosultak. Ezért most indokolt mérlegre tenni az elért eredményeket immár a megvalósultság szempontjából nézve. Tengernyi cikk előzte meg⁵ az épület átadását a napi sajtóban, megannyi értékelési szempont szerint megírva. Aligha akadna azonban olyan méltató, aki vállalni merné, hogy ezek közül a helyes nézőpontú írást ki tudná választani.

Addig még csak lehetett valahogyan egyöntetű szemszögből beszélni a Vigadóról, amíg csupán akusztikai⁶, vagy műemléki szempontból⁷ vitatták a harminc évig romosan állott épület fény- és árnyoldalait. Amióta azonban eldőlt, hogy ennek az európai szempontból sem jelentéktelen művészeti értékű palotának az átépítése után legalább négyfajta rendeltetést kell betöltenie, azóta végérvényesen elesett az egységes értékelésének reménye. Többször kétségbe vont műemléki értékei azonban ma talán a legtisztábban állanak előttünk, mert meggyőzően vetítik elénk a múlt század romantikus alkotóerejének tárgyi hagyatékát.

Az épület újjáépítésének története több, mint negyed század távlatába nyúlik vissza. A Középülettervező Vállalat műemléki-cso-

1. A Vigadó helyreállított földszinti előcsarnoka

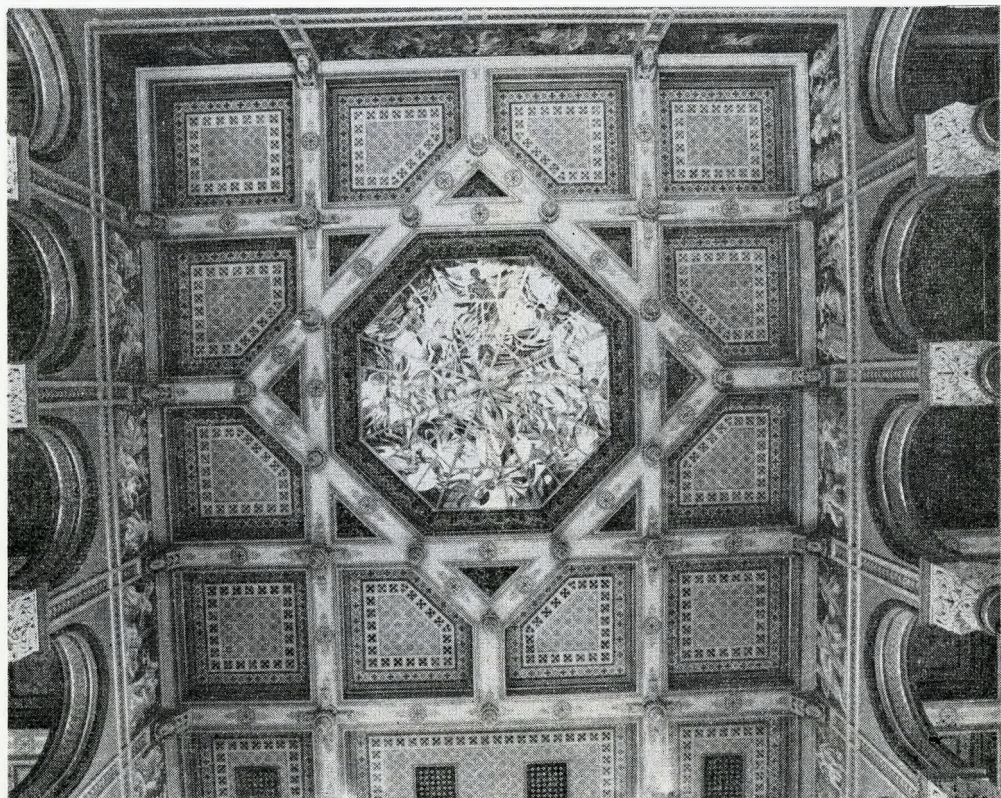
2. A rekonstruált keresztboltozatos folyosószakasz

3. A díszlépcsőház középső lépcsőkarja, és a Feszl-tervek alapján rekonstruált kandelaberek

portja 1952—1957 között, Borsos László főépítész vezetésével irányította a helyreállítását.⁸ Ennek során főhomlokzatának rekonstrukciója el is készült példaadó formahűséggel.⁹ Ekkor még — ha romosan is — legalább tucatnyi helyisége állott a Feszl Frigyes-féle kompozíciójából, amiből érthető, hogy kezdetben a műemléki helyreállítás a romantikus koncepció szélesebb körű megtartását tűzte ki célul, mint ahogyan az végülis megvalósult.

Az első felhasználási terv a Népművelési Minisztérium 1952. évi megbízása alapján készült el (tervező: Borsos László), majd egy belső változtatáson alapuló vázlat (tervező: Janáky István és Tillyay Ernő). A KÖZTI 1954-ben új programterv készítésére kapott megbízást, amelynek keretében 1500 fős nagyterem, majd a műemléki lépcsőház elbontásával még egy 500 fős kamaraterem kialakítása került javaslatba (tervező: Flach János). Ezt 1955 májusában tervfeladat elkészítésére szóló megbízás követte, amely 2000 fős nagyteremmel és 700 fős kamaraterem kialakítása céljá-

4. A díszlépcsőház rekonstruált mennyezete az új színes üveglakkal és az eredeti díszítőfestéssel

val meg is született ez év decemberében (tervezők: Flach János és Borsos László).

A műemlék csoport álláspontja akkoriban a Feszl Frigyes-féle terek kompozíciójából azt a nagy egységet kívánta megteremteni, amely az 1950-es években még fennállott. Ebből azonban később az I. emeleti öntöttvas-oszlopos szerkezetű éttermet, ruhatárat (vestiaire), „Kisterem”, „Csemege-tár” (kredenz), melléklépcső, valamint a földszinti, keleti boltozatos helyiségek architektúráját lebontották. Időközben tervpályázat is zajlott le a Vigadó átalakítására vonatkozóan. Az 1957. évi elsők Weichinger Károly—Jurcsik Károly—Virág Csaba—Bonta János kollektívája lett a díjnyertes.¹⁰

Az 1955. évi tervfeladatot ugyanis a Magyar Építőművészek Szövetségének 1956. április 26-i vitája, majd az augusztus 6-i pályázati hirdetmény — 1957. július 15-i, módosított beadási határidővel — és az 1957. szeptember 16-i bírálattal követte. A pályázati kiírás akkor még feltétlenül megtartandónak jelölte meg a

Feszl-féle emeleti, hármás díszteremsort, a díszlépcsőházat és a bejárati előcsarnok-folyosó kétkapus szakaszát. 2300 fős korszerű, nagy hangversenytermet 120 tagú zenekar és 150 tagú énekkar, valamint orgona elhelyezésére, 700 fős kamaratermet, 400 fős éttermet és 28 irodahelyiség megoldását kívánta az épületben. A pályázók között a KÖZTI-t Pintér Béla képviselte¹¹ és Ulrich Ferenc.

Az ő korszerű terveinek továbbfejlesztésével — amely végülis 2500 fős hangversenyteremre terjedt ki¹² — párhuzamosan tovább folyt a Vigadó műemléki tervezése is 1960—1964 között,¹³ amelynek végeredményeképpen 1966-ig kiviteli szinten elkészültek a külső homlokzatok.¹⁴ Közben 1960-ban megkezdődött a Vörösmarty-térre néző Haas-palota és a volt Linzbauer-szárny bontása,¹⁵ amelyeknek helyén 1966-ban megindult az új irodaház építése. Majd 1968-ban új program alapján elkezdődött a Feszl-szárny átépítése is¹⁶ csökkentett igényekkel, de a kifogásolt akusztikájú nagyterem megjavításának szándékával.

5. Than Mór: restaurált allegorikus figurái a díszlépcsőházban

6. Új „grisaille” allegorikus figurák a díszlépcsőházban (Harb József)

(Tervező: Tiry György.) Végül 1971-ben elkészült a Vörösmarty-téri szárny, az új Kulturális központ,¹⁷ a korábbiaktól eltérő program és megoldás alapján; ezek után csak a nyugati Feszli-féle szárny befejezése maradt hátra.

Ennek munkálataihoz 1969. márciusában részletes tudományos dokumentáció¹⁸ készült, amely a műemléki rekonstrukciós tervek megbízható alapjául szolgált. Ez év májusában véglegesen eldőlt, hogy a díszterem szomszéd-ságában állott „Kisterem” és „Csemege-tár” romantikus stílusú architektúráját nem tartják meg. Majd 1969. áprilisa és 1970. decembere között készültek el a műemléki kiviteli- és műhelytervek,¹⁹ (tervező: Czagány István) amelyekhez 1977. márciusa és májusa között külön rekonstrukciós festési tervdokumentáció készült dr. Gerő László irányításával.²⁰ Mindezeknek eredményeképpen — gyakorlatilag 1975. decembere és 1979. decembere között — fejeződött be az új Vigadó helyreállítása. Főként a hat eredeti, műemléki helyiség — amely különösen gondos művezetés mellett készült, a korábbi munkatempóhoz képest felgyorsított ütemben — közöttük a megjavított akusztikájú, de csak 636 férőhelyes díszterem.

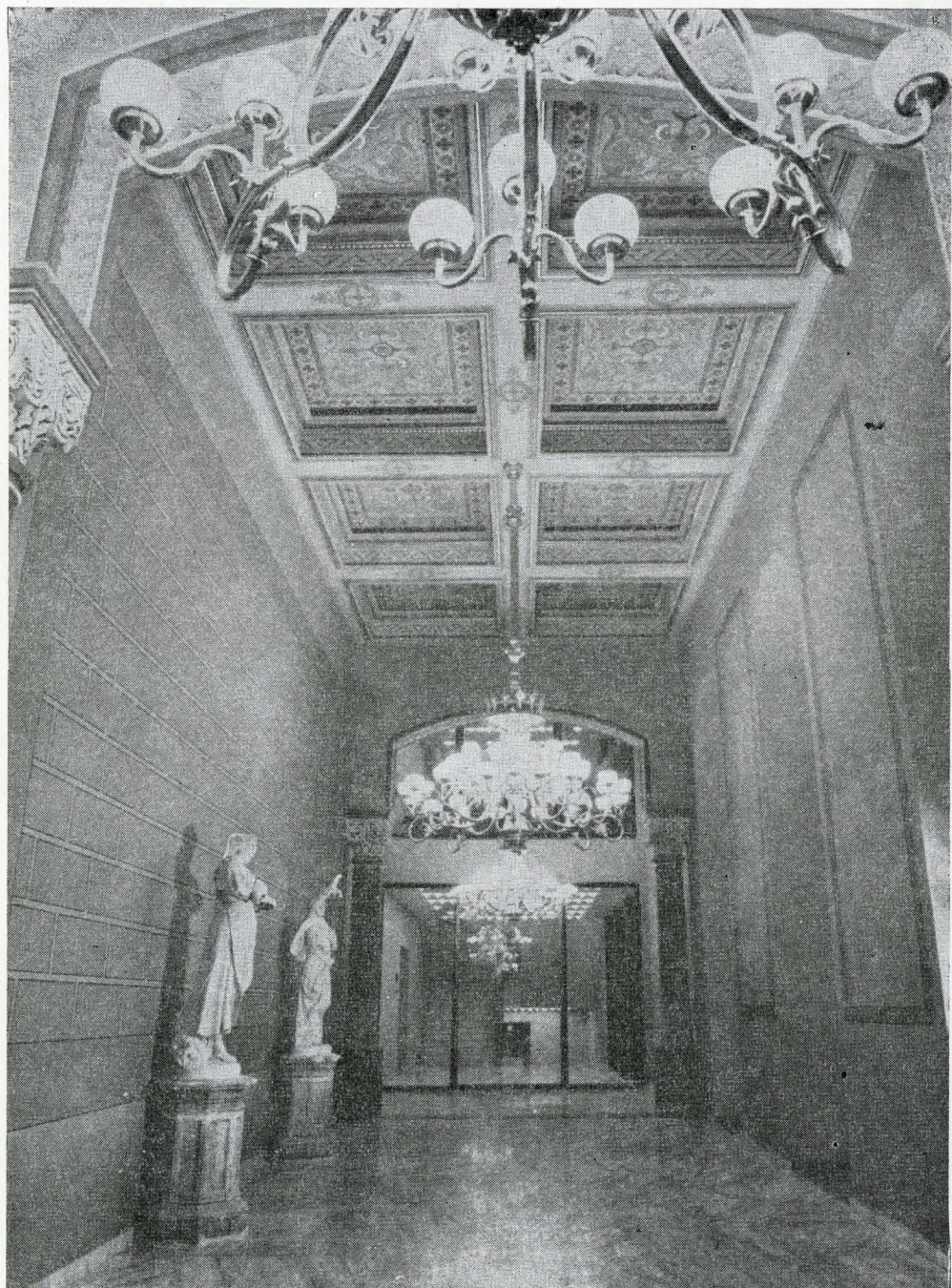
Ezt a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat stúdiófelvételei, a Magyar Rádió és Televízió

helyszíni közvetítései, élő hangversenyek és bálók tartása céljára egyaránt alkalmassá kellett átalakítani öt méteres belmagasság csökkentéssel. A terem akusztikáját közönséggel megtelt állapotban 1,7 sec., üres állapotban 2,0 sec. utócsengésüvé kellett formálni, ami sikerült. Ezenkívül a földszinten „Söröző”-t és „Kiállítási Csarnok”-ot kellett létrehozni (tervező: Fehérvári Sándorné), ami a műemléki boltozatú helyiségekben közbehúzott, megosztó födémekkel valósult meg — utóbbi a mai Engels-téren állott, elbontott Hauszmann — Vágó-féle volt Erzsébet-téri kioszk szerepének pótlására.

Kétségtelen, hogy a mai Vigadó nyugati szárnyában elkészült pompás szépségű műemlék-helyiségek érvényesülnek a leginkább — ha nem is az eredeti terjedelmükben, de éppenezért fokozott eredetiséget sugárzó intenzitásban. Ha mai színgazdagságuk egyes helyeken fokozottabb is, mint amilyen eredetileg volt, ez csak azért történt, hogy kárpótlást tudjanak nyújtani az elveszett mellékterek együttes össz-színhatásáért. Ne feledjük el, hogy például a díszterembe 1944 előtt Ybl Miklós 1888-ból való teleüveg-ajtóin keresztül, észak felől, a szomszédos „Csemegetár”-ból olyan műalkotások ragyogtak be,

7. A díszlépcsőház felső, nyugati érkező-folyosója. Fent a „grisaille”-ben rekonstruált Lotz-frizképsor, alatta jobbra a fotók alapján visszafestett fülke- és tondófigurák (Harb József)

8. A díszterem és a díszlépcsőház közötti kazettás mennyezetű folyosó rekonstruált „grisaille”-mennyezetrel, Feszl-csillárral és az áthelyezett Tolbuhin körüti, eredeti táncosnő szobrokkal

mint Than Mór: „Attila lakomája”²¹ és Wagner Sándor: „Mátyás és Holubár” falképei Lotz Károly tondóival együtt. Ezek helyett is csak a mai — csökkentett belmagasságú — díszteremben lehetett kárpótlást nyújtani az itteni élmény elevenségének skáláján.

A műemlékhelyreállításnak tehát — a teljes belsőépítészeti formahűség határában belül — olyan feladatot is meg kellett oldania, amelyhez csupán a napjainkban általánosan szokásos architektúrát kiemelő díszítőfestés szolgálhatott egyedüli eszközként. Ez érvényesült például a földszinti, bejárati előcsarnok — eredetileg virágkiállítási helyiség — oldalfalain az arabesk-díszek aranyozásában is, a második világháború előtt itt alkalmazott unalmas, monoton, szürke olajfestés helyett. Ugyanígy a díszterem megbízhatóan rekonstruált oldalfalain a falpillérek elpusztult, egyhangú műmárványozása helyén. Ettől persze Feszl Frigyes romantikus „mór” architektúrája nem változott meg, csak eredeti tagozatainak kompozíciója vált értelmesebbé, plasztikusabbá az eredeti színskála színeinek szigorú megtartása mellett.

Nem lehet vita az olyan belső terekben, ahol az eredeti — töredékesen megmaradt — figurális, festett díszek kerültek pontos visszafestésre. Így az ötszakaszos, keresztboltozatos, földszinti folyosósakaszban, a volt kocsifelhajtóban és a díslépcsőházban — amelyek közül az első eredetileg a gyalogközlekedés folyosósávja volt. A kazettás mennyezetű emeleti folyosósakaszban (tervező: Czagány István) — a díszteremtől keletre — a díslépcsőház szélső lépcsőkarjai feletti, eredeti, színes kazettadíszítés már csak „grisaille”-ben került felfestésre, éppen az eredetitől való megkülönböztetés céljából. A „grisaille”-ben készült a díslépcsőház középterében Lotz Károly friz-képsorának kiegészítése is. Itt csupán a restaurált négy eredeti falkép²² maradt színes, a Harb József által — Morelli Gusztáv rézmetszetei, Henszlmann Imre és Ybl Ervin leírásai alapján, dr. Gerő László javaslata szerint — rekonstruált többi új kép „grisaille”-ben maradt.

A műemlékhelyreállítás methodikai kérdéseinek didaktikai megkülönböztetése másként jelentkezett a szoborművek kezelése terén. A díszterem két hosszanti falán álló, négy eredeti szobortartó oszlop-posztamens figurái — a „Csárdás, Menuette, Polonoise és Fandangó” — teljesen elpusztultak. Rekonstrukciójuk — közülük az egyik, a délkeleti, Strobl Alajos: Hegyi Aranka szobra, amelynek gipsz

öntvénye 1948-ig a Képzőművészeti Főiskola Bajza-utcai, epreskerti, volt Strobl-műterme előtt állott, majd nyomtalanul eltűnt — még fénykép alapján sem volt lehetséges. Ezért helyükbe a honfoglaló hét vezér szobra közül négynek a figurája került az Arany János utca 16. számú, 1845—1846-ban épült Zitterbarth Mátyás—Gerster Károly-féle romantikus stílusú műemlék lépcsőházából²³ másolat, hiteles formaátültetésként.

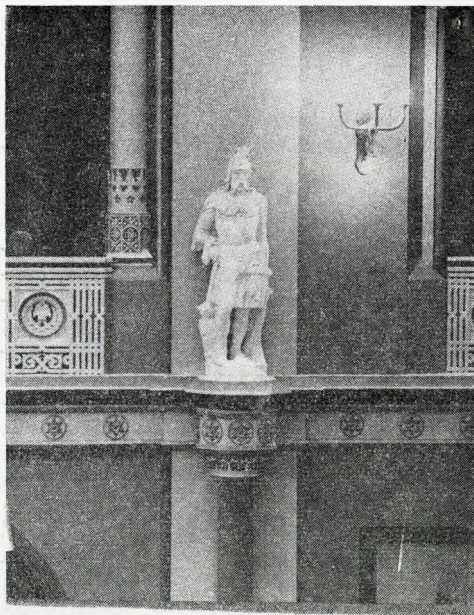
Kiválasztásuknál — a kívánatos és az eredeti táncosnő-szobrok magasságával azonos nagyságukon, valamint stílusukon kívül — fontos szerepet játszott a Feszl-féle romantikus művészeti ideológiába illeszkedő helyességük is. Feszl Frigyes ugyanis a nemzeti romantika irányzatán belül a magyar építőművészeti stílust akarta megteremtteni a Vigadó „mór architektúrájában”. Ehhez pedig jól illett a magyar vezér-szobrok gondolata. Igaz, hogy az ő magyar stílus-kezdeményezése — amelyet később Lechner Ödön, Pártos Gyula, Lajta Béla, Koós Károly, Zrumeckzy Ödön, Mende Valér és mások virágoztattak fel — a bécsi Förster Lajos Dohány utcai zsinagóga-architektúrájában gyökerezett. Mellette dolgozott ugyanis Feszl 1854—1859 között²⁴, hogy azután onnan 1859—1865 között átvegyen egyes stíuselemeket a Vigadó belső architektúrájába — saját izzó fantáziájával átfogalmazva.

Így kerültek a félkörívés záródású nyílászorokra felfűzött, emeleti arab fogvörösorok — amelyek végső soron talán a granadai Alhambra architektúrájára vezethetők vissza — Feszl dísztermi páholyosoraira, természetesen megváltozott nagyságban és arányokkal. A romantikus stílus egységén belül azonban ennek az irányzatnak a mór törekvéstől való különbözőségét — „magyar voltát” — nem utolsó sorban a más színskála biztosította. Ebben például túlnyomó helyet foglaltak el a sárga és a zöld színek — mondjuk Ybl Miklós Fóti-templomának Karl Blaas-féle bécsies kék-barna színskálájával szemben.²⁵

A romantikus stílus egység tette lehetővé, hogy a díszteremtől keletre fekvő „grisailles”-festésű, kazettás mennyezetű, műemléki folyosósakasz nyugati fala elé két táncosnő szobra kerüljön — a dísztermi, eredeti négy táncosnő-szobor gondolatának átmentéseként — a Tolbuhin körút 12. számú, 1873 körül átépült ház udvaráról.²⁶ Ezeknek az eredeti — bár később készült — műkö posztamenseti festetlenség maradtak, míg a szobrok megőrizték fehér színüket. Ennek alapján az Arany János utca 16. számú házból származó szobrok is fehérek maradtak a díszteremben „importált”-

9. A dísztermi bejáratnak és az új északi lépcsőnek a kapcsolódása

10. Vezérszobor a díszterem eredeti szoborposztamentjén. Hiteles másolat

ságuk bizonyítékeképpen. Festetlenségük jól ábrázolja az eredeti, színezett architektúrától való különbözőségüket, de tömegük a hiteles, romantikus kompozíció visszaállításához szükséges.

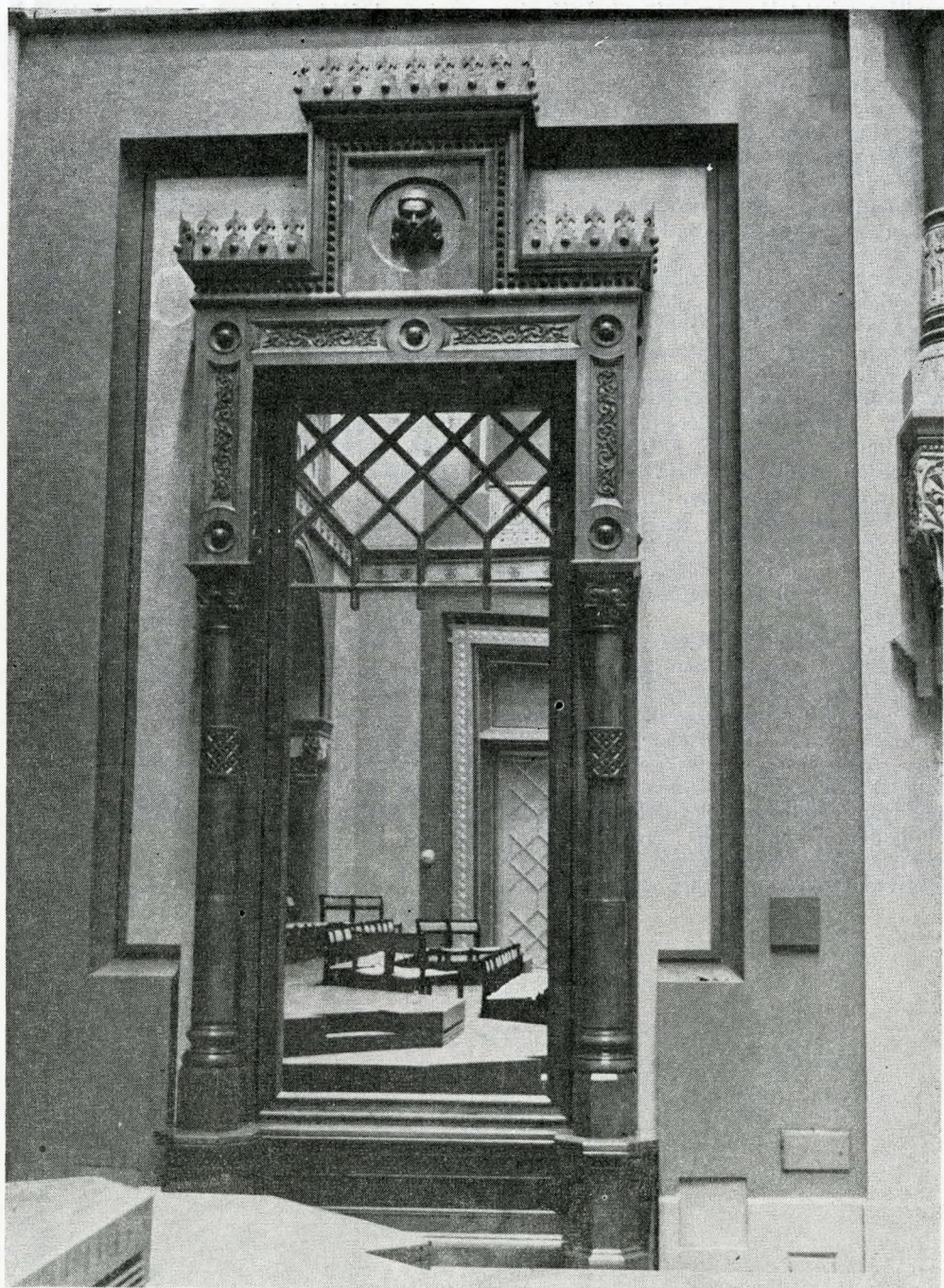
A festett, üres nyíláskeretezés is fontos a díszlépcsőház oldalfalain, ahol eredetileg ablakok nyíltak. Ezeket ugyanis statikai okokból be kellett falazni, befalazásuk felületére azonban nem került új falkép. A helyreállított allegorikus, színes Than Mór fülkefigurák csupán restauráláson estek keresztül ugyanúgy, mint a keleti fal hatalmas Tündér Ilona kompozíciója. A secco „grisaille” fülkeképeket itt is Harb József festette, a nyugati két pillér — építés közben levert — képeit például 1969-ben készült fényképfelvételek alapján.

Másként áll a dolog a díszlépcsőházi opeion színes üvegablakával kapcsolatban — Hock József dunabogdányi művész munkája — amely új kompozíció. Ezzel kapcsolatban csupán az opeion-oldalfalak díszítőszínezésének kellett alkalmazkodnia az üvegablak színskálájához a díszlépcsőház egységes színhatásának érdekében. E grandiózus díszlépcsőház összes többi motívumai és a színezések eredetiek — beleértve a földszint feletti választópárkány alatt visszaállított, festett tükörruszti-

kázás is. Ugyanígy az emeleti, kazettás mennyezetű, műemléki folyosószakasz nyugati falának barna tükörrusztiakázása²⁷, amely előtt jóleső szíkontrasztot nyújtanak a Tolbuhin körút 12. számból származó fehér szobrok.

Eredeti tervek és fényképek alapján készültek a dísztermi, romantikus stílusú tükrös konzolasztalok, valamint a sárgaréz csillások, falikarok és lépcsőházi „Ianus quadrifons”-kandeláberek, amelyeket annak idején a bécsi Hollenbach-cég készített.²⁸ Ez utóbbiak közül csak annyit és azokon a helyeken állítottunk vissza, amennyi és ahol volt. Azok a lépcsőkorlát-posztamentek, amelyeken eredetileg nem állottak sárgaréz kandeláberek üresek maradtak — illetve csak mai kerámia-növénytalak kerültek rájuk. A fent mondottak értelmében, hasonlóképpen festetlenek maradtak az eredetileg fehérre mázolt tükrös konzolasztalok is — rekonstruált mivoltuk bizonyítékeképpen a díszteremben. Ezekkel szemben a keleti falban a szegmens záradékú ikerpáholy mellvédje esetében az eredeti — kibővítetlen — állapotot állítottuk vissza.

Hátra volnának az olyan kérdések, mint a díszterem új akusztikus álmennyezete,²⁹ amely mai követelmény volt, de nem mai formai jelleggel valósult meg. Kissé szecessziós for-

11. Feszl Frigyes terve és egykorú fénykép alapján rekonstruált tükrös konzolasztal a díszterem délnyugati sarkában

mavilága miatt talán nem különül el eléggé a romantikus stílusú, eredeti oldalfalaktól. Ilyetén megoldását azzal lehet magyarázni, hogy esetleg a terem hajdani stalaktitsorra emlékeztető, eredeti főpárkányának a formavilága cseng vissza benne — természetesen nem az eredeti magasságban. Hasonló stíluskritikai kérdéssel állunk szemben a díszlépcsőházi opeion új színes üvegablakánál is — amely szintén szecessziós karakterű — csak a magyarázhatóságának kevesebb érvével.

Nagyobb horderejű azonban a díszterem alsó árkádníálásainak új ajtókkal történt elzárása az eredeti Ybl-féle, 1888-ból származott teleüveg-ajtók helyett. Ez a szükségyszerűség a felülről meghatározott program új funkcióinak kielégítéséből eredt és elvezet a Vigadó eredeti, hármás nagytér-kompozíciójának megváltozása kérdéséhez. Kétségtelen, hogy az eredeti Pollack—Feszli-féle koncepció — Kisterem, Nagyterem, Csemege-tár — egységének elvesztése és egybenyithatóságának megszűnése hiány a mai átalakított épületben, ami egyben az 1500-as férőhelyszám több mint felével való csökkenését is eredményezte.

Ezért a csökkent terjedelmű műemléki helyreállítással kapcsolatban joggal merül fel a rekonstrukció értékelésének kérdése is. Anál is inkább, mert a kiegészítések didaktikai tisztasága ellenére, a helyreállított helyiségek egyes pontjain csak „műemléki valószínűség-számítás”-ról beszélhetünk. Igaz, hogy ez igen nagy hatásfokkal és hiteles élmény-intenzitással nyújtja a romantikus formavilágot, de nem az eredeti térkompozíciók teljes terjedelmében és területein. Pozitív vonás viszont a

mai funkciókkal és modern terekkel való megalkuvás tényében, hogy a romantikus Vigadó lényegét, mégis csak sikerült megmenteni.

Ez az eredmény bizonyonnyal hasonlítható ahhoz a jelenlegi olasz helyreállítási módszerhez is, amelynek keretében egy-egy újjáépített kastélyban csupán a megmaradt történelmi terek őrzik historikus architektúrájukat, a többi helyiség modern architektonikus köntöst kap. Ennek egyik szép példája a Francesco Borromini által 1650-ben átépített Palazzo Falconieri (Római Magyar Akadémia) épülete, amelynek helyreállítását azonban szintén magyarok tervezték.³⁰ A pesti Vigadó új épülete is hasonló esztétikai célkitűzések következtében vált ehhez az olasz módszerhez hasonlóvá, mert belsejében a kétfajta stílus ellentétét az olasz műemléki törvény „jóleső kontraszt”-fogalmával azonosíthatjuk.

Mindent összegezve, relatív értelemben — az adott körülmények között — a pesti Vigadó műemléki helyreállításával elégedettek lehetünk, mert az magas forrponton sugározza a stílus eredeti értékeit. Abszolút értelemben azonban leszűrhetjük azt a tanulságot is, hogy hasonló esetben az eredeti kompozíció megmentésének lehatárolása más helyen a műemléki terjedelmet tiszteletben tartóbb lehet. Főként akkor, ha az eredeti koncepció egésze ráadásul nagyobb férőhelyszámot is biztosít. Ez ugyanis ízet-vérig mai hangversenytermi igény, ami az 1950-es években a Vigadónál is elsőrangú kérdés volt, csak időközben háttérbe szorult.

Czagány István

MŰEMLÉKVÉDELEM

Budapest

1981

3

1. Első tervezője Franz Anton Hillebrandt volt még 1792-ben, majd Hild János 1802—1805 közt, végül Aman János 1806—1821 között.
2. Ekkor először Hild József foglalkozott az épület újjáépítésének a tervezésével 1853—1856 között, majd Feszl Frigyes munkáját Linzbauer István folytatta 1871—1872-ben és Ybl Miklós is végzett benne átalakításokat 1888-ban.
3. Lásd Mátéka Béla: Emlékezés a pesti Vigadó XIX. századbeli színes zenei múltjáról. Műemlékvedelem, VI. évf. Budapest, 1962. 4. sz. 225—232. old. Az épület tudományos méltatása, értékelése dr. Borsos Béla—dr. Sódor Alajos—dr. Zádor Mihály: Budapest építésetörténete, városképei és műemlékei. Budapest, 1959. Szerk.: Pogány Frigyes. Műszaki könyvkiadó. 224., 243. old., 249., 250., 251. sz. képek. Gábor István: A Vigadó története. Budapest, 1978. Zeneműkiadó, 5—157. old.
4. *Czagány István*: A pesti Vigadó sorsa. Budapest, VII. évf. 8. szám. 1969 augusztus, 32—34. old. Czagány István: Felelősek vagyunk a pesti Vigadóért. Művészet, X. évf. 12. szám. 1969 december, 16—17. old.; Czagány István: A pesti Vigadó épületombja. Építés-építészettudomány, II. évf. 1—2. szám. Budapest, 1970. 173—268. old.
5. Néhány cikk a tudósítások özönéből, Borbás Katalin: Atadás 1977-ben; a Vigadó sorsa. Magyar Hírlap, 1976. október 9. szombat, 9. old.; László Miklós: A Redoute-tól a harmadik Vigadóig. Műszak, 1977/2. 37—39. old. Múzeumi magazin; Lovász Péter: A Vigadó építésének szomorú éve. Népszabadság, 1978. január 22. vasárnap, 16. old.; Dolcsok Kornélia—Mikó László: Az új Vigadó. Népszabadság, 1980. február 10. vasárnap, 9. old.; Hajós Anna: Főszereplő az épület. Nyitókonzert a Vigadóban. Új Tükör, 1980. március 23. XVII. évf. 12. szám. 28—29. old.; Wéber Tünde: Melyik Vigadó szebb? Új Tükör, 1980. április 6. XVII. évfolyam. 14. szám. 12—13. old.; Bende Csaba: Megnyílt a Vigadó. Belváros, az V. ker. Tanács és a HNF Biz. lapja, Budapest, 1980 április 15. old.
6. Kodály Zoltán: A Vigadó hangversenyterme. Budapest, 1946. évf. 6. szám. 223. old. (Visszatekintés c. gyűjtemény I. köt.-ben is meg.)
7. Borbíró (Bierbauer) Virgil: A pesti Vigadó újjáépítése. Budapest, 1946. II. évfolyam, 6. szám: június. 223—227. old.; ifj. Csemegi József: A Vigadó kérdéséhez. Új építészet, 1946. I. szám.; Paál Ferenc: Laikus hozzászólás a Vigadó ügyhöz. Magyar Nemzet, 1959. április 20.
8. 1953 júliusából a főhomlokzatán felmérés részlettervei, 1954-ből a főhomlokzatának felmérései terve, 1955. január—február 16. közöttirol a metszeti, Vigadó utcai homlokzata, nagyterem felmérései tervei, a Haas-palota felmérési rajzai. Ezeket Borsos László, Várnai Dezső, Moldvai Pál, Újhelyi Jenő készítették.
9. Zakariás G. Sándor: Budapest. Magyarországi művészeti emlékei, 3. köt. Bpest. 1961. Képzőműv. A. kiadóváll. 133—134. old.
10. Milyen lesz a Vigadó? (Az első díjat nyert pályamű, Weichinger Károly—Jurcsik Károly—Virág Csaba—Bonta János kollektívája) Népszabadság, 1957. №. 220. 1. old.
11. Borosnyay Pál: A pesti Vigadó tervpályázata a modern hangversenyterem-megoldások tükrében. Magyar építőművészet, 1958. évi VII. évfolyam 1—3. szám. 85—101. old.
12. Pintér Béla: A pesti Vigadó tervei. Műszaki Értesítő, É. M. Tervezési főosztály, 1961. évi 3. szám, december, 18—20. old. Ebben a munkában Walthier Gábor, Simon Ferenc, Tolnay Pál, Lohr Ferenc, Mostbacher Ödön és Hornicsék László vettek részt. A Vörösmarty téri nagyterem ekkor még 500 fő befogadására készült volna.
13. 1960 júliusában készültek a nagyteremhez részlettervek, földszinti, emeleti és II. emeleti alaprajzok, diszlepszóház tervét 1961. június—szeptember között kiviteli alaprajzok és metszetek, Vigadó utcai homlokzat, Deák Ferenc utcai homlokzat, Kisterem, Csemege tár műemléki rekonstrukciós tervek, gipszmunka részletek, parkányok, 1962 márciusában a záróhelyszínrajz, 1964 januárjában a Vigadó utcai és a Deák Ferenc utcai homlokzati kivi-
- teli tervek. Ezeket Borsos László, Kacziba Ferenc, Nemesányi Lászlóné és Gura Lorándné készítették.
14. Újból kifaragták a főhomlokzatra a szobrokat is. Ezeknek egyikén Albert András még mint szobrász dolgozott.
15. A „Vigadó helyreállításának első lépéseként” megkezdték a romos Vörösmarty-téri, volt Haas-palota bontását. Műemlékvedelem, 1960. évf. №. 2. 112. old. Pfanni Egon rajza 1959. december. Ugyanebből az időből Vámos Ferenc: A Vigadó harca a hatóságokkal — kiadatlan kézirat. A Vigadó megmentéséért — kiadatlan kézirat. (Mindkettő a szerző hagyatékában.) Vámos Ferenc egyébként a Vigadó ügyében emlékiratot küldött 1960. július 7-én Trautmann Resző építésügyi miniszternek, majd július 19-e előtt Aczél György elvtársnak a művelődésügyi miniszter első helyettesének.
16. Tiry György—dr. Szirákys Zoltán: Pesti Vigadó helyreállítása. Műszaki tervezés, Építésügyi- és városfejlesztési minisztérium. 1968. évi 11. (novemberi) szám: 4—5. old. Munkatársak voltak Kosztolányi Tibor, Barsi Ödönné, Némegy Anna, Réfy Imre, Kajli József, Tomcsányi Tiborné.
17. Száray Loránd: Vörösmarty-téri kulturális központ. Műszaki tervezés, Építésügyi- és városfejlesztési minisztérium. Budapest, 1972. évf. XII. évf. 5. (májusi) szám 1—7. old.
18. Ezt 1969. márc. 20-án zárta le Czagány István, aminek alapján ugyanezen május 14-én a KÖZTI plenáris műszaki tanácsülésén egyedül védte a nagyterem melletti Kisterem és Csemege-tár Feszl-architektúráját. Ennek fenntartásával ugyanis e hármas eredeti tervességet kívánta volna fenntartani, amihez rekonstrukciós tervek is készített.
19. Ehhez a felmérések Felcsúti László és Pantó Gergely készítette. Beosztott tervező Kacsokovics Lajosné Hajcsi Fruzsina volt.
20. Rajzolói munkáját Barsi Ödönné és Fodor László végezték.
21. Ennek az eredeti színgazdagságát a Magyar Nemzeti Galériában levő olaj színvázlatra alapján ma is lehet ellenőrizni. Lásd Genthon—Végvári—Németh—Zádor: Magyar Népművészet 1800—1945. Budapest, 1958. Képzőműv. A. kiad. 169. old. 123. kép. Aradi Nóra: Száz kép a magyar történelemből. Budapest, 1955. Képzőműv. A. kiad. 40. sz.; Póter András: A magyar művészet története. Budapest, 1930. 107. old. 57. kép.
22. A restaurációt Illés János, Szentesi Róza, Vente István, Pintér Attila és restaurátor társaik végezték. A többi kép „grisaille”-ben való rekonstrukcióját dr. Gerő László miniszteri szintű művezető építész-mérnök javasolta.
23. Zakariás G. Sándornak az 5. sz. jegyz.-ben i. m. 94. old.
24. Zakariás G. Sándornak az 5. sz. jegyz.-ben i. m. 150. old.
25. Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. 2. Duna—Tisza köze, Tiszántúl, Felsővidék. Budapest, 1961. Képzőműv. A. kiad. 97. old.; Szabó Erzsébet Zádor Anna: Fót, r. k. templom (Szent István király). Derecsényi Dezső szerk.: Pest megye műemlékei. Budapest, 1958. I. köt.: 361. old. Története: dekorációs festés Gibler bécsi festőtől.
26. Zakariás G. Sándornak az 5. sz. jegyz.-ben i. m. 7. old. Áthelyezését dr. Gerő László miniszteri szintű művezető építész és Víz László az V. ker. Tanács műsz. oszt. vezetője javasolta.
27. A diszítőfestést az Országos Szakipari Vállalat kivitelezte. Az eredeti motívumok falról levételét és rekonstrukcióját Onody Béla, a festés készítését Kovancek János irányította. Javaslatával és tanácsaival segítette a munkát Szébeny Nándor.
28. Most Tóthfalussy László, Albert András és Madarassy István iparművészek készítették. Az üveg gömbburáik Horányi Ágnes és Buczkó György munkái.
29. Tervező: Tiry György és Fehérváry Sándorné. Ennek helyére 1970. június 10-én a városi házi tervtanács dr. Gerő László miniszteri szintű műemléki szakértő művezető építész az eredeti Feszl-féle menzajezt rekonstrukcióját javasolta. Az épület többi szakági társtervezői: statikus Petró Bálintné, gépész Réfy Imre—Hajdú József, elektromos dr. Szirákys Zoltán, akusztikus Karsay Elekné.
30. Lőrinczy Edit — Kéry Zoltán a KÖZTI. tagjai.